

Sprog er bevidsthed

Børn opdager verden med erfaringsprog. I skolen lærer vi det abstrakte videnssprog. De to sprog er som ild og vand.

Sprog er bevidsthed. Vi kan lytte os til en mening og sammenhæng som ikke bliver udtrykt direkte. Og vi kan selv bruge sproget til at spørge og præcisere uklarheder. På denne måde bliver sproget både form og indhold i kommunikationen.

Selvom betoning, medbetydning og kropssprog spiller en vigtig rolle for vores total-kommunikation, så har vi i den vestlige verden en lang tradition for at betragte netop sproget som et stærkt kommunikationsmiddel. Sprog er magt, sagde man i gamle dage. Det gælder også i dag. Ved hjælp af ord og sætninger kan vi starte krige, opløse venskaber, indgå ægteskaber og fremkalde billeder, lyde og oplevelser der påvirker vores følelser. Ordet “hungersnød” vil eksempelvis gøre de fleste af os forstemte. Mens ord som “børnefødselsdag” eller “sommeraften” modsat vil give os varme, positive følelser.

Når vi taler, diskuterer eller skriver, er vi sjældent bevidst om hvordan vi udvælger og strukturerer de ord vi bruger. Vi er så vant til at bruge ord og sætninger at vi ikke skænker den side af sagen en tanke. Men selvom vi ikke har nogen klar bevidsthed om hvordan vi former vores sproglige kommunikation, så er vores brug af sproget alligevel i høj grad struktureret.

Mange danskere behersker i virkeligheden to forskellige slags dansk: videnssprog og erfaringsprog. Erfaringssproget er vores “første” sprog. Det sprog vi tilegner os under opvæksten ved at erfare vores omverden. Videnssproget lærer vi gennem læsning og uddannelse. I rammen her på siden kan du se et par eksempler på de to typer sprog – indsamlet af sprogmanden Hans Veirup:

Videnssprog	Erfaringsprog
Virksomheden har en anstrengt økonomi.	Virksomheden mangler penge.
Der er tale om en stærkt forringet lungefunktion.	Han har svært ved at trække vejret.
Der er stor variation i murernes arbejdsbelastning	Nogle murere har et hårdere arbejde end andre.
Klienten er adfærdsvanskelig og skoletræt.	Drengen er uforskammet og gider ikke gå i skole.
Han havde en diffus målsætning.	Han vidste ikke hvad han ville.
Hun fremtræder konfliktsky.	Hun ser ud til at være bange for at skændes.

Når juristen i Arbejdsministeriet eksempelvis fastslår at “ubegrundet udeladelse af afgivelse af fraværsmelding kan sidestilles med

udeblivelse med mulig afbrydelse af arbejdsforholdet og tab af dagpengeretten til følge”, er det jo ikke noget manden er født med. Her er der i aller højeste grad tale om videnssprog. På erfaringsprog lyder samme sætning sådan her: “Hvis du bli’r væk uden grund, risikerer du at blive fyret og miste dine dagpenge”.

Man kan også opstille forskellen på videnssprog og erfaringsprog på denne måde:

Videnssprog	Erfaringsprog
Logisk	Sanseligt
Tankeorienteret	Handlingsorienteret
Upersonligt	Personligt
Abstrakt	Konkret
Billedfattigt	Billedrigt
Offentligt	Privat

Mens videnssproget har rødderne dybt begravet i skriftsproget, så ligger vores erfaringsprog tæt op ad talesproget. Og mens videnssproget er logisk, upersonligt og abstrakt, så er erfaringssproget personligt, konkret og handlingsorienteret. Ikke mindst når vi optræder i rollen som “eksperter”, har mange af os tendens til at søge tilflugt i videnssproget fordi det signalerer ekspertise og kompetence. Det er helt fint.

Der er intet forkert i at læger, advokater, konsulenter, økonomer m. fl. benytter sig af det fagsprog der hører deres speciale til. Teknisk terminologi er en slags stenografisk forkortelsessystem der er glimrende egnet til at sikre en effektiv kommunikation mellem professionelle artsfæller.

Problemerne i kommunikationen opstår i det øjeblik vi “sprogligt tonser derudad” – bevæbnet til tænderne med videnssprog eller erfaringsprog – uden at tage hensyn til målgruppens forudsætninger og sproglige erfaringer.

Du kender uden tvivl sprogammeren. I den mest almindelige fremtrædelsesform møder vi sprogammeren par excellence blandt samfundets spidser. Det er her blandt politikere, fagforeningsledere, direktører, forretningsgurer og andre professionelle mediefigurer, sprogammeret for alvor flourer og er sat i sindrigt system.

Sprogammeren kan først og fremmest kendes på sin jernvilje til konstant at markere at han eller hun er nært knyttet til et betydningsfuldt miljø hvor almindelige tale ikke slår til. Sprogammeren henvender sig derfor til omverdenen i et sprog der, foruden at være pakket med fagtermer, udmærker sig ved lange ofte intetsigende sætninger, svøbt i et sirligt ornamentet ordvalg, der ikke mindst har til formål at afstive den talende eller skrivende persons selvfølelse.

Ingen ægte sprogpamper bruger et kort ord hvis han kan komme på et langt. Nu erstattes med for nuværende eller endnu bedre med for nærværende. Forhandlinger pågår. Om bliver til omkring eller angående. Dette bliver til indeværende og ligesom bliver til i lighed med. På pampersproget er man på forkant med udviklingen. Man får ting op at stå, starter dem op, er inde i en opstart hvor man påbegynder en vedblivende udvikling.

” Skal vi kalde en spade for en spade eller et manuelt betjent utensilie til omplacering af sedimenter og humusforbindelser “

Pampersproget er karakteristisk ved altid at udspille sig på et højt abstraktionsniveau. Men i sin kerne bærer pampersproget – ud over en sproglig forarmelse – i sig kimen til en fremmedgørelse fordi sproget er uigenomsigtigt, og derved skjuler det sammenhænge og fjerner ansvar.

Sætninger er, ligesom ord, nøje bundet til de erfaringer og betydninger vi har valgt at give dem. Det er vigtigt at huske at ord betyder det vi vedtager de skal betyde. Ord i sig selv er meningsløse. Prøv blot at lytte til en samtale på et sprog du ikke forstår. Ordene får først mening i det øjeblik de bliver knyttet til bestemte erfaringer.

Som sådan bruger vi sproget til at repræsentere og kommunikere vores kort over verden. Når eskimoerne har mange forskellige ord for det danske ord “sne”, er det fordi det er livsvigtigt for en eskimo at vide præcis hvad du taler om når du siger sne. Er det sne der kan spises? Sne der kan bruges til igloer? Sne der gør transport umulig? Hvad mener du med sne? På dansk har vi kun ganske få muligheder for at differentiere begrebet sne (tøsne, frostsne), fordi det ikke er specielt vigtigt os at kunne skelne nøje.

Til gengæld har vi 17 forskellige måder at sige øl på (bajer, pilsner, humle, pils, en lille en, en spids, en af de grønne, en elefant, en enkelt osv.), fordi det nu engang er en vigtig del af vores kulturmønster.

På denne måde er sproget med til såvel at udvide som at begrænse vores verden. Når min halvandet-årige datter glad kaldte alle mænd for “far”, var grunden at hun endnu ikke havde lært at skelne mellem forskellige typer af mandspersoner. På hendes kort over verden var alle der lignede hendes far – en “far”. Efterhånden som hun indsamlede erfaringer, udbyggede hun sin model af verden og lære at skelne mellem postbudet, Robert de Niro, naboen og – far.

Når vi som danskere er i stand til at føre samtaler og forstå hinanden skyldes det at vi er fælles om en række sproglige strukturer og regler. Uden disse fælles regler ville det være

umuligt for os at tale sammen og forstå hinanden.

Men selv om vi taler samme sprog, så er det alligevel langt fra sikkert at vi altid forstår det samme ved ordene. Ord som “cykel”, “lampe” eller “rundstykke” har vi ingen problemer med at blive enige om.

Men når det gælder mere abstrakte ord som “frihed”, “demokrati” eller “kærlighed”, bliver det straks sværere at enes om hvad ordene præcis betyder.

Det skyldes at vi alle har forskellige erfaringer og dermed forskellige kort over verden.

Selvom du og din kollega over frokosten opdager at I begge interesserer jer for motion, kan det godt ske I alligevel ikke har meget til fælles hvis han med motion mener lufte hund, og du er passioneret marathondløber.

Ord har forskellig betydning for forskellige mennesker. Tænk på, hvor tit du har hørt sætningen: “Men jeg troede at du mente...”. Når vi har med ord at gøre, er mulighederne for fejltolkninger uanede. Derfor er det vigtigt at tage højde for misforståelser forårsaget af sproget. Og det er vigtigt at være i stand til at bruge præcis de ord der giver mening i din samtalepartners model af verden.